

POLTETTU ORANSSI

Balladi sanan ja veren ansoista

Säveltänyt **TAUNO MARTTINEN**

Libretto **Eeva-Liisa Mannerin** näytelmän mukaan

TAUNO MARTTINEN

Musiikinjohto **EERO ERKKILÄ**

Ohjaus **HANNU HEIKINHEIMO**

Pantomiimi **ANTTI TARKIAINEN**

(Suomen Teatterikoulu)

Lavastus ja puvut **KALEVI LISKI**

(Oy Yleisradio Ab)

Ohjausassistentti **PENTTI PAAVOLAINEN**

Äänitys **KARI TIITINEN** ja **MIKAEL NUORIVAARA**

(Finnvox)

Valokuvaus **KARI HAKLI**

Valaistus **SEPPO SOMEROJA**

Näyttämöestari **MARKKU SALO**

Järjestäjä **EILA KAKKO**

Henkilöt

Marina Klein **MAIJA LOKKA**

Tohtori Fromm **JORMA HYNINEN**

Rouva Klein **MAIJU KUUSOJA**

Herra Klein **KAUKO VÄYRYNEN**

Vastaanottoapulainen **EILA KAKKO**

Hoitajat **JORMA RANKILA**

MARKKU SALO

Pantomiimeissa:

Marina, Rouva Klein **KAIJA KANGAS**
(Suomen Teatterikoulu)

Tohtori, Herra Klein **RISTO TUORILA**
(Suomen Teatterikoulu)

Tarjoilija, Mikael **JARMO SALMI**
(Suomen Teatterikoulu)

Puhekuorot toteuttanut **EERO ERKKILÄ**

Tapahtuu pikkukaupungissa kymmenluvulla
ennen I maailmansotaa.

Tauno Marttinen ja Poltettu Oranssi

Tauno Marttisen tuotanto on sangen laaja ja monipuolinen. Pyrkinessään mitä erilaisimpien muotojen pariin on hänen tyyllinsä teos teokselta saanut erilaisia vivahteita. Marttisen musiikissa on myös paljon "itsekeksittyä": hän on aina säilyttänyt nuorekkaan halunsa etsiä ja kokeilla. Joissakin tapauksissa hän on osoittautunutkin edeltäkävijäksi suuntauksille, jotka nuoremmat säveltäjät ovat omaksuneet vasta myöhemmin.

Marttinen opiskeli sävellystä sekä Selim Palmgrenin että Sveitsissä Wladimir Vogelien johdolla. 50-luvulla hän otti myös osaa Darmstadt-kursseihin. Näitä oppeja ja vaikutteita on havaittavissa hänen musiikissaan, joskaan ne eivät muodosta sille perustaa. Tärkeämpi kuin määrätty tyylipiirilliset erikoisuudet on Marttisen musiikissaan synnyttämä omaperäinen ilmaisuluonne. Leimaa-antavana piirteenä on tietty psykologisten voimasuhteiden käyttö, välitön ilmaisullisuus, joka äärimmilleen vietynä saa lähes šamaaninomaista tehoa.

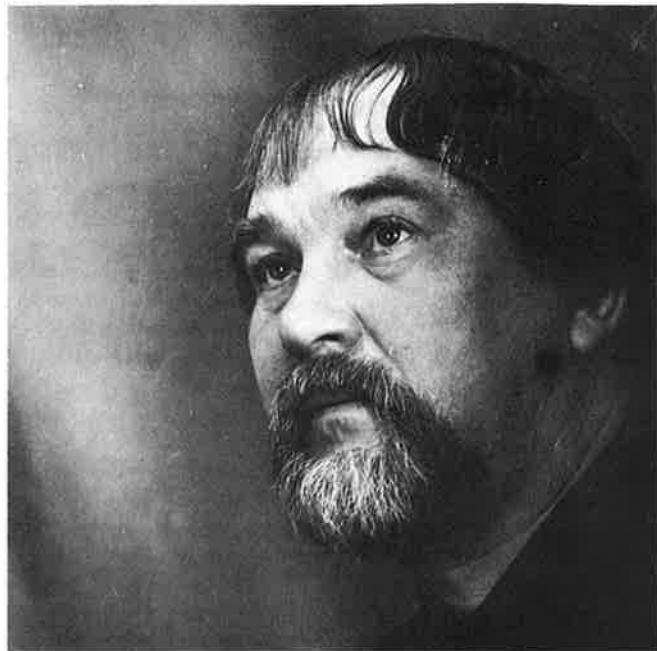
Varsinaisen läpimurtonsa Marttinen suoritti 1956 teoksellaan Kokko, ilman lintu. Tässä teoksessaan Marttinen korostaa maagisuuttaan ja maalaa kiehtovan mystisen sävelmaiseman. Samankaltaisia voimakkaita tunnelmia hän aikaansaa myös useissa myöhemmissä teoksissaan, joista mainittakoon mietiskelevä Rembrandt sellolle ja orkesterille, missä valo ja varjo asettuvat salaperäisellä tavalla vastakain, tai värikylläinen orkesteriteos Linnunrata ja rytmisesti dynaaminen sarja Loitsu kolmelle lyömäsoittajalle.

Marttisen tuotantoon kuuluu lisäksi viisi sinfoniaa, joista viides on merkitty alanimikkeellä "Šamaani", joukko konserttoja, joista sellokoncertolla jälleen alanimike "Dalai Lama", sekä suuri määrä eri soitinyhtyeille sävellettyjä teoksia.

Vaikuttaa siltä, että kuvattava tekstisisältö antaa Marttisen mielikuvitukselle erityistä lennokkuutta. Ottaen huomioon myös hänen laajan ilmaisuasteikkonsa ei ole yllättävää, että juuri ooppera on hänelle niin läheinen. Oopperasäveltäjänä Marttinen onkin suorittanut suurimman panoksensa nykysäveltaiteessamme.

Musiikkidraamatikkona Marttinen on herkkäkuuloinen kirjallisuuden arvoille. Tämä on havaittavissa jo hänen tekstivalinnoissaan. Kirjailijoista, joiden teokset ovat olleet hänen oopperoidensa perustana, mainittakoon Gogol, Balzac, Kivi, Lassila ja Manner. Televisiolle sävelletyn Päälysviitan (Gogol) ensiesitys 1964 on pidetty merkittävänä tapahtumana Suomen musiikkielämässä. Tässä sekä Balzac-oopperassa Apotti ja ikäneito Marttinen menestyksellisesti kokeili voimiaan buffaoopperan alalla, jolla kukaan ei ollut Suomessa aikaisemmin onnistunut. Hänen tyyllinsä sai myös kansanomaisempia piirteitä. Tämän huomaa erityisesti Kivi-oopperassa Kihlaus ja Lassila-oopperassa Tulitikkuja lainaamassa.

Poltettu oranssi asetti Marttisen uuden tehtävän eteen: on kysymys vahvasti psykologisesta ja traagisesta oopperasta. Eeva-Liisa Mannerin teksti on hyvin moniselitteinen. Ulkoinen asetelma on — kuten kirjailija itse sanoo — "mahdoton — kauhea äiti, mitätön isä, seinähullu tyttö ja mesmeroiva psykiatri". Tapahtumat on sijoitettu kymmenluvulle, "aikaan ennen suurta sotaa ja kaikinpuolista romahdusta". Tekstiin voidaan katsoa sisältyvän rapeutuvan porvarihegemonian ja sen moraalin kri-

tiikkiä. Jälkiviktoriaaninen, sovinnainen ympäristö on tuhoava, mutta rikkisyövyttävä on myös ihmisten välinen tyhjiö: "Joskus — ja : ykyään aika usein — vaivalla hankittu järjestys murtuu ja syntyneestä aukosta saamme katsoa suoraan siihen maailmaan, jota kammoamme."

Puheenvuorossaan, joka sisältyy teokseen "Miten kirjani ovat syntyneet", Manner mainitsee, ettei hänen perimmäisenä tarkoituksenaan ole ollut kuvata ympäristön rappeutumista tai perheestä alkavaa terroria. "Minua kiinnostaa se miten hullut vääristelevät kaikkia mittasuhteita, heissä kärjistyvät ja kasvavat ilman kontrollia monet normaali-ihmisen tendenssit, hullu on tavallaan eräänlainen liioiteltu ihminen." Poltetussa oranssissa korostuu "Marinan täydellinen roolittomuus, naamiottomuus, siis eräänlainen puhtaus". Vaikka tekstin voisi lukea myös sairaskertomuksena, se on ennen kaikkea "kertomus siitä irrationaalisesta, mikä meitä aina uhkaa, olimme sitten terveitä tai sairaita". "Maailma ei varmaankaan ole aivan sellainen kuin miksi sitä luulemme, maailma on irreaalinen ja kaikki luomamme järjestys on vain suoja tuota elämän arvoitussellisuutta, maailman käsittämättömyyttä vastaan."

Tauno Marttinen osoittautuu Poltetussa oranssissa ihmisen sisimmän, kaikkien noiden psykologisten kerrostumien, "tummien intohimojen", mainioksi musiikilliseksi kuvaajaksi. Soitinsäestys on hyvin ilmeikästä, mutta taitavin Marttinen on kuitenkin lauluosuuksien muotoilussa. Ne ovat realistisuudessaan vaikuttavia, ne hengittävät sekä melodisesti että rytmisesti kuten puhe ja antavat siten sanojen sisällölle oikean ilmaisun.

Marttisen ooppera ei rakennu ennakolta määrätyille muotoperiaatteille, vaan se seuraa draaman sisäistä kehitystä ja ilmaisee sen erilaisia psykologisia ja tunneperäisiä vaihteluita. Musiikki on vuoroin satiirista, vuoroin kiihkeää, melankolista, sala-peräistä tai häilyvää.

Poltettu oranssi on sävelletty 1968. Sen ensiesitys oli televisiossa 1971. Näyttämöllä se nähdään nyt ensimmäistä kertaa. Alkuperäistä suurta orkesterikokoonpanoa on jouduttu supistamaan, mutta oopperan sisältö ja siinä olevat vain viisi lauluroolia tekevätkin siitä sopivan kamarioopperan.

Pejr Henrik Nordgren

Poltettu oranssi

1. Kauppaneuvoksetar Klein tulee psykiatrin, tohtori Frommin vastaanotolle. Tohtori luulee häntä potilaaksi, mutta kuulee, että kysymys on tyttärestä. Hän innostuu tytön puhumasta käsittämättömästä kielestä, lukee ja analysoi tytön kirjoitusta, kiinnostuu työstä ja lähettää rouvan pois.
 2. Tohtorin ystävällinen lähestyminen saa Marinan avautumaan. Tohtori pyytää Marinaa kirjoittamaan, mutta ei saa paperilla muuta kuin käsittämättömiä sanoja. Marina on ehtinyt nukahtaa ja kertoo näkemänsä unen tullimiehestä, joka vei hänet rajan yli. Tohtori on tullut Marinan uneen.
 3. Kotonaan Marina laulaa kissastaan ja omasta estoisuudestaan. Kun vanhemmat, rouva ja herra Klein tulevat, ei Marina puhu, vaan lähtee huoneesta. Rouva on harmistunut siitä, että tohtori on antanut ymmärtää Marinan sairauden johtuvan vanhemmista. Pariskunta muistelee Itävaltaan suuntautunutta häämatkaansa. Rouva kieltäytyy muistamasta. Marina palaa ja kertoo kissansa sairastuneen.
 4. Tohtorille Marina kertoo, että haluaisi satukirjoja ulpukoista tai tinasotilaita. Kirjoja lukiessa tulee Mikael aina väliin. Marina kertoo tohtorille Mikaelista ja soutumatkasta. Marina näkee mielessään Mikaelin päättömänä.
"Kasvoista tulevat kaikki rumat sanat ja loukkaavat ilmeet."
"Ei pidä haluta mitään, silloin saa rauhan. Niin kauan kuin haluamme, joudumme kirjaa lukiesammekin sanan ja veren ansoihin."
- Väliaika —
5. Marina jälleen tohtorin vastaanotolla. Hän ei halua oikeuksia ja velvollisuuksia, hän haluaa rakastaa...
 6. Marina kertoo hevosestaan, Poltetusta Oranssista. Hän kokee hevoset voimakkaasti ja kuvittelee autuaallista kävelyretkeä tohtorin kanssa. Painajaisessaan hän näkee kaikki ihmiset itseään ilkkumassa ja painostamassa; vain tulella hän voi pestä kaiken puhtaaksi...
 7. Marina tuodaan sairaalaan, hän haluaisi tohtorin luokse, tämän vaimoksi. Vanhempien takia tohtori esittää, että tyttö jouduttiin väkisin viemään, oikeastan hänet olisi pitänyt riistää heiltä jo ajat sitten. Rouva ja herra Klein eivät opi mitään. Marina kirjoittaa kirjeen tohtorille.
"Niinkuin kuolleet lehdet putoavat puista, niin putoavat sielut ikuisuuteen..."

Den brända orangen

1. Kommerserådinnan Klein kommer till psykiatern dr Fromms mottagning. Doktorn tror det är hon som är patienten men får veta att det gäller hennes dotter. Han blir intresserad av det obegripliga språk dottern talar, han läser och analyserar vad flickan har skrivit och skickar till slut bort modern.
 2. Doktors vänlighet och omtanke kommer Marina att öppna sig. Doktorn ber henne skriva, men hon åstadkommer bara obegripliga ord. Marina har hunnit somna och berättar sin dröm om en tulltjänsteman som har fört henne över gränsen. Doktorn har trätt in i Marinas dröm.
 3. Hemma sjunger Marina om sin katt och om sina hämningar. När föräldrarna, fru och herr Klein kommer hem, säger Marina ingenting utan går ut ur rummet. Fru är förargad över att doktorn har låtit förstå att Marinas sjukdom beror på föräldrarna. Paret kommer i håg bröllopsresan till Österrike. Fru vägrar att försjunka i minnen, Marina kommer tillbaka och berättar att hennes katt har blivit sjuk.
 4. För doktorn berättar Marina att hon önskar sig sagoböcker som handlar om gula näckrosor eller tennsoldater. När hon läser böcker blir hon alltid avbruten av Mikael. Marina berättar för doktorn om Mikael och om en roddtur. Marina tycker sig se Mikael utan huvud.
"Från ansiktet kommer alla fula ord och kränkande miner."
"Man ska ingenting önska, då får man frid. Så länge vi önskar saker, råkar vi ut för ordets och blodets fällor också när vi läser en bok."
- Paus —
5. Marina är åter på doktors mottagning. Hon vill inte ha rättigheter och skyldigheter, utan hon vill älska...
 6. Marina berättar om sin häst, den Brända Orangen. Hon upplever hästar mycket starkt och föreställer sig en lyckofylld vandring med doktorn. I en mardröm ser hon hur alla människor hånar och förföljer henne, bara med eld kan hon rentvå allt...
 7. Marina förs till sjukhuset. Hon vill komma till doktorn som hans hustru. För föräldrarnas skull låter doktorn förstå att flickan måste föras bort mot deras vilja, med våld; egentligen hade hon bort tas ifrån dem långt tidigare. Fru och herr Klein lär sig ingenting. Marina skriver ett brev till doktorn.
"Liksom de döda löven faller från träden, så faller själarna ned i evigheten..."

